LUONNOS

KUUROJEN JA VIITTOMAKIELISTEN TOTUUS- JA SOVINTOPROSESSIN MANDAATTI

Valtioneuvosto on päättänyt käynnistää Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin yhteistyössä kuurojen ja viittomakielisten yhteisön kanssa.

1. Johdanto

Historiallisen vääryyden piiriin voidaan liittää monenlaisia väkivaltaisia ja väkivallattomia tapahtumia, käytäntöjä, instituutioita sekä rakenteita. Historiallinen vääryys päättymisestään huolimatta vaikuttaa niistä selviytyneisiin. Taakkasiirtymät tekevät menneisyydestä, historian vääryyksistä, osan nykyisyyttä. Sen taustalla on yksilöitä tai väestöryhmiä, joilta on eri perustein riistetty elanto, perusoikeudet tai sosiaalinen asema. Tämä on kiinteässä yhteydessä ihmisoikeuksiin sekä moraalisesti että oikeudellisesti.

Totuus- ja sovintoprosessin tarkoituksena on tunnistaa ja dokumentoida kuurojen ja viittomakielisten henkilöiden kohtaamia historiallisia vääryyksiä. Lisäksi tehtävänä on tunnistaa nykypäivän syrjiviä rakenteita viittomakielisten henkilöiden kannalta ja ehdottaa toimenpiteitä syrjivien rakenteiden poistamiseksi pidemmällä aikavälillä.

Totuus- ja sovintoprosessin pyrkimyksenä on lisätä viittomakielisen kulttuurin ja viittomakielten tuntemusta niin viranomaisten kuin yksittäisten henkilöiden keskuudessa. Lisäksi pyrkimyksenä on lisätä tietoisuutta yhteiskunnan tasolla niistä vääryyksistä, joita kuurot ja viittomakieliset ovat joutuneet historian saatossa kohtaamaan.

Prosessi luo pohjan sovinnon rakentamiselle kuurojen ja viittomakielisten yhteisön sekä valtion välillä ja kuvaa tarvetta rakenteellisille muutoksille pidemmällä aikajänteellä.

Totuus- ja sovintoprosessin toteuttamisesta vastaavan sihteeristön tulee olla luottamusta nauttiva ja lähestyttävä pystyäkseen aidosti toimimaan kokemusten kuulijana ja dokumentoijana. Prosessin valmisteluvaiheessa asetetussa työryhmässä (VNK/28842/2022-VNK-1) on yhteisesti esitetty, että totuus- ja sovintoprosessista vastaava ryhmä nimetään sihteeristöksi, eikä komissioksi.

Kuurojen ja viittomakielisten yhteisöstä valmistelevassa työryhmässä ovat olleet mukana Kuurojen Liitto ry., Suomen Kuurojen Historiaseura ry., Suomen Kuurosokeat ry. ja Finlandssvenska teckenspråkiga rf. Valtion edustajina ovat toimineet valtioneuvoston kanslian, oikeusministeriön ja sosiaali-ja terveysministeriön virkamiehet ja valmistelevan työryhmän puheenjohtajana on toiminut yksi pääministeripuolueen valtiosihteereistä.

2. Totuus- ja sovintoprosessin eteneminen ja valmistelu

Pääministeri Antti Rinteen ja myöhemmin Sanna Marinin hallitusohjelmaan (2019) kirjattiin, että valtioneuvosto käynnistää valtiollisen sovintoprosessin kuuroihin kohdistuneista oikeudenloukkauksista Suomen historiassa.

LUONNOS

Pääministeri Marinin hallituksen aikana käynnistettiin valtioneuvoston selvitys- ja tutkimusrahoituksella tutkimushanke kesäkuussa 2020 ja se päättyi joulukuussa 2021. Hankkeen tuloksena syntyi Viitotut muistot -selvitys: kuuroihin ja viittomakieliseen yhteisöön kohdistuneet oikeudenloukkaukset. Tutkimushankkeen tarkoituksena oli luoda tietopohjaa sovintoprosessin jatkolle ja sitä koskevalle päätöksenteolle. Hankkeessa vahvistettiin tietopohjaa kuuroihin ja viittomakielisiin kohdistuneista vääryyksistä Suomen historiassa 1900-luvulta nykypäivään sekä niiden käsittelyyn tarkoitetun totuus- ja sovintoprosessin käynnistämisen edellytyksistä. (2021:61, http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-241-1)

Kentän koodi muuttunut

Totuus- ja sovintoprosessin valmisteluista on vastannut valtion osalta valtioneuvoston kanslia yhteistyössä oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön kanssa. Valmistelua on tehty tiiviissä yhteistyössä kuurojen ja viittomakielisten yhteisön kanssa valmistelevassa työryhmässä sekä sitä ennen käydyissä pyöreän pöydän keskusteluissa. Lisäksi valmisteleva työryhmä on kuullut muita hallinnon edustajia sekä totuus- ja sovintoprosessien asiantuntijoita. Valmistelevan työryhmän työstä ja seitsemästä kokouksesta on aktiivisesti viestitty myös viittomakielellä tuottamalla tulkkaukset blogien muodossa kokousten keskeisistä sisällöistä.

Totuus- ja sovintoprosessin valmistelemiseksi kuurojen ja viittomakielisten yhteisö on toteuttanut laajapohjaisen ja yhteisöä laajasti mukaan ottaneen valmistelun (ajankohta ja noin tiedot osallistujien lukumäärästä) tiekartasta: Järjestöjen tiekartta totuus- ja sovintoprosessille - Kuurojen Liitto.

Kentän koodi muuttunut

Käynnistettävää totuus- ja sovintoprosessia valmistellut työryhmä on käsitellyt myös prosessiin liittyvää psykososiaalisen tuen tarvetta. Psykososiaalisen tuen tarpeen laajuuden arvioimiseksi, on sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta laadittu erillinen selvitys Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin yhteyteen järjestettävä psykososiaalinen tuki (valtioneuvosto.fi).
Selvityksessä esitetyn psykososiaalisen tuen tarpeen ja toimintamalliehdotusten perusteella on arvioitu määrärahatarpeita kuurojen totuus- ja sovintoprosessin toteuttamisajalle psykososiaalisen tuen toteuttamiseksi. Psykososiaalisen tuen järjestämisessä on huomioitava vaativan tulkkauksen tarve koko prosessin ajan kaikissa palvelutilanteissa sekä vertaistuen merkittävyys.

Prosessin jatkoa on valmisteltu xx toimesta ajalla XX.XX.2023 valtion ja kuurojen ja viittomakielisten yhteisön kanssa NN johdolla käydyssä neuvotteluissa.

Valtioneuvosto asettaa sihteeristön ja ohjausryhmän erillisellä päätöksellä.

3. Totuus- ja sovintoprosessin käynnistäminen

3.1 Prosessin nimi

Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessi

Prosessin toteuttamisesta vastaa sille asetettava sihteeristö, joka on työssään itsenäinen ja riippumaton.

3.2 Prosessin kieli

Prosessin kieliä ovat suomalainen viittomakieli, suomenruotsalainen viittomakieli, suomi ja ruotsi. Prosessissa järjestetään vaativan tason tulkkausta siten, että viittomakieliset voivat osallistua yhdenvertaisesti prosessin kaikissa vaiheessa. Kaikki asiakirjat käännetään ruotsiksi.

3.3 Prosessia johdattavat arvot ja periaatteet

Prosessia johdattavat arvot ovat yhteisöllisyys, osallistavuus, yhdenvertaisuus, saavutettavuus, avoimuus, luotettavuus, hyväksyntä, tunnustaminen ja jatkuva oppiminen.

3.4 Toimeksianto

Totuus- ja sovintoprosessin tarkoituksena on tunnistaa, dokumentoida ja arvioida kuuroihin ja viittomakieliseen yhteisöön kohdistunutta historiallista ja nykyistä syrjintää, sekä oikeuksien loukkauksia, ja selvittää miten syrjintä ja loukkaukset ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat kuuroihin sekä viittomakielisiin ja heidän asemaansa yhteisönä. Prosessilta odotetaan myös ehdotuksia, miten syrjintää ja oikeuksien loukkauksia mahdollistavia rakenteita voitaisiin purkaa.

Totuus- ja sovintoprosessin pyrkimyksenä on lisätä tietoisuutta kuurojen ja viittomakielisten yhteisöstä, heidän oikeuksistaan ja tarpeistaan laajemmin yhteiskunnassa. Tarkoituksena on, että totuus- ja sovintoprosessissa Suomen valtio kantaa vastuuta, ja yhdessä kuurojen ja viittomakielisen yhteisön kanssa vahvistaa kuurojen ja viittomakielisten oikeuksien toteutumista Suomessa.

3.5 Tavoitteet

Totuus-ja sovintoprosessin tavoitteena on koota ja dokumentoida kuurojen ja viittomakielisen yhteisön kokemukset Suomen valtion ja eri viranomaisten toimista ja siitä, millaisia suoria ja epäsuoria vaikutuksia niillä on ollut ja edelleen on kuuroille ja viittomakielisille ja tehdä tämä tieto näkyväksi. Tavoitteena on muodostaa yhteinen käsitys historiallisesta ja nykyisestä syrjinnästä, sekä oikeuksien loukkauksista ja estää ettei vääryyksiä enää tapahdu.

Sovintoprosessin ytimessä on yhteisöjen mahdollisuus tuoda näkyväksi ja laajempaan tietoisuuteen tapahtuneet vääryydet turvallisissa ja tarvittaessa tuetuissa olosuhteissa. Näistä tapahtumista ja kokemuksista muodostetaan kokonaiskuva, jonka perusteella ehdotetaan rakenteiden korjaamista. Itse prosessi vahvistaa myös parempaa tietoisuutta sekä ymmärrystä kuurojen ja viittomakielisten yhteisöstä ja heidän tarpeistaan laajemmin yhteiskunnassa. Tätä kautta luodaan pohja sovinnon rakentamiselle, rakenteellisille muutoksille, sekä luottamukseen perustuvalle vuorovaikutukselle julkisen hallinnon ja muiden kansalaisten kanssa, joka tukee kuurojen ja viittomakielisten mahdollisuuksia ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.

Rakenteellisten muutosten aikaansaamiseksi on puututtava perustavanlaatuisiin ongelmiin ja olosuhteisiin, jotka ovat vaikuttaneet vääryyksien syntymiseen ja osaltaan mahdollistavat niiden jatkumisen nykypäivänä. Ennakkoon on tunnistettu, että tarkasteltavaa on lainsäädännössä ja muissa ulossulkevissa rakenteissa.

Tietoisuuden lisääminen kuurojen ja viittomakielisten yhteisöstä, kielestä ja kulttuurista valtaväestön keskuudessa vahvistaa ja luo edellytyksiä kielellisten oikeuksien myönteiselle kehitykselle.

3.4 Tehtävät ja resurssit

Kuurojen ja viittomakielisten kokemukset läpikäydään ja dokumentoidaan asianmukaisesti. Prosessiin osallistuvien ja tukea tarvitsevien on mahdollista saada vertaistukea ja psykososiaalista tukea.

Muodostamalla yhteinen käsitys historiallisesta ja nykyisestä syrjinnästä, sekä oikeuksien loukkauksista sihteeristö valmistelee pohjaa sovinnon rakentamiselle, rakenteellisille muutoksille, sekä luottamukseen perustuvalle vuorovaikutukselle julkisen hallinnon ja muiden kansalaisten kanssa, tukien kuurojen ja viittomakielisten mahdollisuuksia ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.

Totuus- ja sovintosihteeristön tulee laatia työstään raportti, joka sisältää yhteenvedon sihteeristön tekemästä työstä, koosteen työn aikana esille tulleista oikeudenloukkauksista ja vääryyksistä, sekä toimenpide-ehdotuksia. Totuus- ja sovintokomission raportti luovutetaan valtioneuvostolle.

Totuus- ja sovintoprosessia koskeva ja sihteeristön tuottama raportti luovutetaan valtioneuvostolle ja kuurojen ja viittomakielisten yhteisölle asettamispäätöksessä mainitun päivämäärän mukaisesti. Sihteeristö laatii työn kuluessa väliraportteja ja tekee vuosittaisia katsauksia edistymisestään, mikäli se katsoo tämän tarkoituksenmukaiseksi. Valtioneuvosto informoi asiasta erillisellä päätöksellä asetettavaa parlamentaarista seurantaryhmää.

Sihteeristö voi suunnata toimintaansa yhteistyössä ohjausryhmän kanssa ja järjestäytyä parhaaksi katsomallaan tavalla ja perustaa esimerkiksi alatyöryhmiä tai jaostoja täyttääkseen toimeksiantonsa ja sille asetetut tavoitteet.
Sihteeristö toimii joustavasti siten, että voidaan tarvittaessa tehdä muutoksia suunnitelmiin ja kokoonpanoihin.

Psykososiaalinen tuki on tärkeä osa prosessin toteutumista. Tuki toteutetaan koulutetun vertaistuen sekä julkisen palvelujärjestelmän kautta. Psykososiaalinen tuki perustuu yksilöllisiin tarpeisiin neliportaisen palvelujärjestelyn avulla. Tuen tarkoituksena on mahdollistaa kuurojen ja viittomakielisten osallistuminen prosessiin täysipainoisesti. Tukea tulee saada suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä. Vertaistuen toimintatavan avulla voidaan vahvistaa kuurojen ja viittomakielisten osallistumista prosessiin.

Valtioneuvosto tai sen ministeriö osoittaa sihteeristön toiminnalle määrärahan.

3.6 Muuta huomioitavaa

Eri viranomaisten toivotaan tekevän yhteistyötä sihteeristön kanssa ja auttamaan sitä tehtäviensä suorittamisessa sihteeristön niin pyytäessä. Sovintoprosessin aineisto arkistoidaan Kansallisarkistoon.

3.7 Kokoonpano

Totuus- ja sovintosihteeristön jäsenien on oltava laajaa luottamusta nauttivia henkilöitä. Jäsenet ovat riippumattomia eivätkä edusta sitä tahoa, joka on heitä esittänyt tai heidät valinnut.

LUONNOS

Sihteeristössä tulee olla jäseniä, joilla on laajasti kokemusta kuurojen yhteisöstä, sekä viittomakielten osaamista. Sihteeristön nimittämisessä huomioidaan tasapuolisesti eri kieliryhmät. Sihteeristön nimittämisessä pyritään ottamaan huomioon sukupuolten tasapuolinen edustus.

Sihteeristön asettaa valtioneuvosto tiiviissä yhteistyössä kuurojen ja viittomakielisten yhteisön kanssa.

Sihteeristön työn tueksi asetetaan ohjausryhmä, jonka kokoonpanoon kuuluu edustus eri ministeriöistä, kuurojen ja viittomakielisten yhteisöstä, kirkoista, Kansaneläkelaitoksesta, opetushallituksesta, aluehallintovirastoista sekä tarvittaessa muista virastoista. Ohjausryhmä osallistuu sihteeristön valintaan. Ohjausryhmän toimintatapaa ja kokoonpanoa voidaan muuttaa valtion ja yhteisön yhteisymmärryksessä.

Totuus- ja sovintoprosessin tueksi perustetaan lisäksi parlamentaarinen seurantaryhmä. Seurantaryhmällä on oikeus saada tietoa prosessista ja sen etenemisestä. Seurantaa tarvitaan varmistamaan työn eteneminen ja suositusten toteutuminen. Eduskunnassa edustettuina olevilta puolueilta pyydetään ryhmään edustajat.